

PAPER DETAILS

TITLE: IMKB'nda İşlem Gören Şirketlerin Görüşlerinin ve Denetim Raporlarının Denetim Şirketleri Açısından Araştırılması

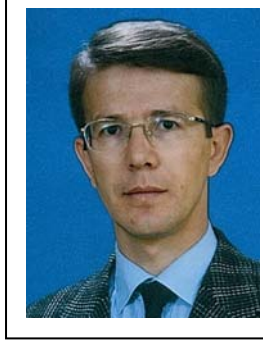
AUTHORS: Süleyman Uyar, Muhsin Çelik

PAGES: 140-156

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/426594>

Yrd. Doç. Dr.
Süleyman Uyar

Yrd. Doç. Dr.
Muhsin Çelik

İMKB’nda İşlem Gören Şirketlerin Görüşlerinin ve Denetim Raporlarının Denetim Şirketleri Açısından Araştırılması

Yrd. Doç. Dr. Süleyman Uyar

Akdeniz Üniversitesi, Alanya İşletme Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Muhsin Çelik

Pamukkale Üniversitesi, İİBF

Özet

Bu çalışmada İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem gören şirketlerin denetim görüşleri ve raporları incelenmiştir. Denetim raporlarının hazırlanmasında Uluslararası Denetim Standartları ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayınlanan tebliğlere uygunluk dereceleri araştırılmıştır. Denetim görüşleri ile denetim şirketleri ve denetim raporlarının eski düzenleme ve standartlara uygunluk dereceleri ile denetim şirketleri arasında bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre: (a) Denetim raporlarının denetim şirketlerine göre duyarlılık düzeyleri farklılaşmaktadır. (b) Denetim raporlarının eski düzenleme veya standartlara göre hazırlanması denetim raporunu farklılaştırmaktadır. (c) Denetim raporları genelde dört büyük denetim şirketi tarafından üretilmektedir. (d) Olumlu denetim raporları ve açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporları genelde dört büyük denetim şirketleri, şartlı ve görüş bildirmekten kaçınan denetim raporları ise dört büyük denetim şirketi dışındaki denetim şirketleri tarafından verilmektedir. (e) Açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim görüşü denetim şirketlerine göre farklılaşmaktadır. (f) Denetim görüşleri düzenlemelere göre farklılaşmamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Denetim raporları, denetim görüşleri, denetim şirketleri, denetim standartları.

Abstract (The Investigation Of Audit Reports And Audit Opinions Of The Companies Traded In Istanbul Stock Exchange According To Auditing Companies)

This article investigates audit reports and audit opinions of the companies traded in Istanbul Stock Exchange. For this purpose, audit reports of the companies have been investigated for their conformities in International Standards on Auditing and Capital Markets Board of Turkey communiqué. It has been investigated if a relationship exists between the audit opinions and auditing companies; and the conformity of the audit reports in former arrangements and standards and auditing companies.

According to the results obtained from investigation data: a) Sensitivity levels get differentiated in accordance with audit reports of the auditing companies. b) Preparing the audit reports in respect of former arrangements and standards make the audit report differentiated. c) Audit reports have been arranged generally by the four big auditing companies. d) Qualified audit reports and qualified audit reports with the added paragraph have been arranged generally by the big four auditing companies, unqualified and disclaimer audit reports have been arranged by the auditing companies except of the big four. e) Qualified audit opinions with the added paragraph

get differentiated in accordance with the auditing companies. f) Audit opinions do not get differentiated in accordance with the arrangements.

Key Words: Audit reports, audit opinions, auditing companies, auditing standards.

1. Giriş

Farklı ülkelerde değişik muhasebe ve denetim politikalarının uygulanması finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini zorlaştırmaktadır. Yaşanan şirket iflasları ve muhasebe skandalları düzenleyici otoritelerin kamuyu aydınlatamaya dönük çeşitli düzenlemeler yapmalarını zorunlu kılmıştır (Üstündağ, 2003: 7-8). Yatırımcıların bilgilendirilmesi ve kamu çıkarlarının korunması amacıyla Uluslararası Denetim Standartları'nın (UDS)¹ benimsenmesi ve benzer düzenlemelere gidilmesi gereği ortaya çıkmıştır (Türker ve Pekdemir, 2002: 1). Sarbanes Oxley Yasası'nın kabul edilmesi, Finansal Muhasebe Standartları Kurulu'nun² çeşitli düzenlemeler yapması, uluslararası alanda finansal raporlama ve denetim standartlarının yaygınlaştırılmasına ilişkin çalışmalar başlatılması buna örnek olarak gösterilebilir (Sayar, 2005). Finansal tablolardaki bilgilerin anlaşılabilir, ihtiyaca uygun, güvenilir, karşılaştırılabilir, önemli, tam ve zamanlı olması gerekir. Bu niteliklere uygun finansal tabloların üretilmesi ise tüm dünyada raporlama ve denetim standartlarında birliğin sağlanmasına bağlıdır. Bağımsız denetimin³ başarısına UDS'ye uygunluğun sağlanması katkı yapabilir (Akdoğan, 2006: 2).

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu⁴ tarafından yayınlanmakta olan UDS, bir denetim uygulamasının tüm aşamalarını ve özel amaçlı denetim anlaşmalarını içeren ayrıntılı ve açıklayıcı ilkelerdir (Kavut, 2000: 18). Bu standartların uygulanması konusunda zorunluluk bulunmamakla birlikte uygulamada çeşitli ülkelerde doğrudan UDS'nin kullanımı önerilmekte,

bazı ülkelerde ise oluşturulan ulusal denetim standartları ile UDS arasında uyumlaştırma çalışmaları yapılmaktadır (IFAC, 2007c). Günümüzde birçok ülkede bu gibi çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca Dünya Döviz Piyasaları Federasyonu⁵ UDS'yi küresel finansal raporlama standartları setinin geliştirilmesinde anahtar unsur olarak görmüş ve UDS yöntemlerini resmi olarak kabul etmiştir (TÜRMOB, 2006: 4).

Türkiye'de zorunlu bağımsız denetim uygulaması 1987 yılında bankacılık sektörü ile başlamıştır (Devlet Bakanlığı, 1991). Daha sonraki yıllarda denetimin kapsamı genişletilmiş, 1989 yılında halka açık şirketler için bağımsız denetim uygulaması zorunlu hale getirilmiştir (SPK, 1987). Denetim mesleği ilk olarak 3568 sayılı "Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu" ile tanımlanmıştır (TÜRMOB, 2007). 2003 yılında kurulan Türkiye Denetim Standartları Kurulu (TÜDESK) ulusal denetim standartlarının belirlenmesi amacıyla UDS'yi Türkçeye çevirerek yayınlamıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) bankacılık sektöründe bağımsız denetime ilişkin standartları belirlemek amacıyla çeşitli yönetmelikler yayınlamıştır (BDDK, 2002; BDDK, 2006).

Türkiye'de bağımsız denetime ilişkin düzenlemeler Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yapılmaktadır. Sermaye piyasasında bağımsız denetim uygulamasının temeli Seri: X, No: 16 sayılı "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ"e dayanmaktadır (Küçüksözen ve Sayar, 2002: 50). SPK tarafından daha sonra Seri: X, No:19, Seri: X, No:21 ve Seri: XI, No:16 tebliğleri yayınlanmıştır. Son olarak, Türkiye'deki düzenlemeleri uluslararası düzenlemeler ile uyumlu hale getir

¹ International Standards on Auditing-ISAs.

² Financial Accounting Standards Board-FASB.

³ Makalede bağımsız denetim dış denetim anlamında kullanılmıştır.

⁴ International Auditing and Assurance Board-IAASB.

⁵ World Federation of Exchange-WFE.

mek amacıyla denetim standartlarına ilişkin Seri X, No: 22 “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ” 12.06.2006 tarihinde yayınlamıştır. İlgili tebliğ 01.01.2007 tarihinden sonraki denetim raporlarında uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir (SPK, 2006).

Bu tebliğ ile denetim raporlarının şekil, içerik ve türleri değiştirilmiştir. Denetim raporunda bulunması gereken unsurlar; başlık, muhatap, giriş paragrafı, işletme yönetiminin sorumluluğu, bağımsız denetçinin sorumluluğu, denetçi görüşü, denetçinin imzası, denetim raporunun tarihi ve denetim kuruluşunun adresi olarak sayılmıştır. Eski düzenlemelere ek olarak denetim raporuna işletme yönetiminin sorumluluğu ve bağımsız denetçinin sorumluluğu bölümleri eklenmiştir.

Denetim raporu türleri olumlu denetim raporu ve olumlu denetim raporundan sapmalar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Olumlu denetim raporundan sapmalar; açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporu, metinde değişiklik yapılan olumlu denetim raporu, şartlı denetim raporu, görüş bildirmekten kaçınan denetim raporu ve olumsuz denetim raporu olarak belirtilmiştir. Bu bağlamda eski düzenlemelere ek olarak açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporu ve metinde değişiklik yapılan olumlu denetim raporu olmak üzere 2 yeni denetim raporu türü geliştirilmiştir.

2. Denetim Şirketleri

SPK bağımsız denetim faaliyeti yapabilecek denetim şirketlerini yetkilendirmektedir. 98 adet denetim şirketi bağımsız denetim yapmak üzere SPK’dan yetki almıştır. Bu şirketlerden bazılarının yabancı ortaklıkları bulunmaktadır.

1970’li ve 80’li yıllarda sekiz büyükler (big eight) olarak adlandırılan denetim şirketleri: Arthur Andersen, Arthur Young&Company, Coopers&Lybrand, Ernst&Whinney (eski adıyla Ernst&Ernst), Haskins&Sells (Avrupalı Deloitte Plender Griffiths ile birleşince Deloitte, Haskins ve Sells’e dönüşmüştür.), Peat Marwick International ve KMG Grup’un birleşme

siyle oluşan KPMG, Price Waterhouse ve Touche Ross’dur. 1989’un Haziran ayında Ernst&Whinney’nin Arthur Young ile birleşip Ernst&Young olması ve Ağustos ayında da Deloitte’in Haskins&Sells’in Touche Ross ile birleşip Deloitte&Touche ismini almasıyla sekiz büyükler altı büyüklere, 1998’in Temmuz ayında Price Waterhouse’in Coopers & Lybrand ile birleşerek Pricewaterhouse Coopers-PwC olması ile de altı büyükler beş büyüklere dönüşmüştür. 2001 yılında beş büyüklerden biri olan Arthur Andersen için Enron skandalı yolun sonu anlamına gelmiştir. Birçok ülkede faaliyet gösteren şubeler bugünkü dört büyük denetim şirketine satılmıştır (Özkan, 2007: 1-9).

Günümüzde dört büyük denetim şirketi (big four); PricewaterhouseCoopers, Deloitte Touche Tohmatsu, Ernst&Young ve KPMG International’dır. Bu bağlamda Türkiye’de denetim şirketleri üç ayrı gruba ayrılabilir.

1- Dört Büyük Denetim Şirketi (DBDŞ): Dünya üzerinde denetim konusunda dört büyükler⁶ olarak adlandırılan bu denetim şirketlerinin yaklaşık 500 bin çalışanı ve yıllık 80 milyar dolara yakın gelirleri bulunmaktadır. Türkiye’de dört büyük denetim şirketinin temsilcileri: Basaran Nas Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (PwC), DRT Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (Deloitte Touche Tohmatsu), Güney Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (Ernst&Young) ve Akis Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (KPMG) dir.

2- Diğer Yabancı Ortaklı Denetim Şirketleri (DYODŞ): Yabancı ortaklığa sahip olmakla birlikte dört büyük denetim şirketi dışında kalan denetim şirketleridir. Çalışmamızda diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri kapsamında 18 denetim şirketinin raporları kullanılmıştır.

3- Yabancı Ortaklığı Olmayan Denetim Şirketleri (YOODŞ): Yabancı ortaklığı bulunmayan bu tür şirketlerin 24 tanesinin denetim raporu bu çalışmada kullanılmıştır.

⁶ PricewaterhouseCoopers, Deloitte Touche Tohmatsu, Ernst&Young ve KPMG.

3. Denetim Raporları

Denetim raporlarının içerik ve türleri; UDS 570-İşletmenin Sürekliliği⁷ (IFAC, 2006b: 360-341), UDS 700-Genel Amaçlı Tam Set Finansal Tablolara İlişkin Bağımsız Denetçi Raporları⁸ (IFAC, 2006c: 677-694), UDS 701-Bağımsız Denetçi Raporunun Değiştirilmesi⁹ (IFAC, 2006d: 695-702) ve SPK'nın Seri X, 22 numaralı tebliğinde açıklanmıştır. Buna göre denetim raporu çeşitleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

1- Olumlu Denetim Raporu: Finansal raporlama standartları çerçevesinde finansal tabloların tüm önemli yönleriyle gerçeği doğru ve dürüst bir şekilde yansıttığı veya dürüstçe sunulduğu sonucuna varıldığında olumlu denetim raporu verilir (IFAC, 2006c: paragraf 11-14; SPK, 2006: madde 29/5).

2- Açıklama Paragrafı Eklenen Olumlu Denetim Raporu: Denetçi çeşitli nedenlerle olumlu denetim raporundan sapabilir. Finansal tablo kullanıcılarının dikkatine sunulması gerekli görülmekle birlikte bağımsız denetim görüşünü etkilemeyen durumların varlığı halinde olumlu denetim görüşü verilir ancak görüşü etkilememekle birlikte bu hususlar denetim raporunda vurgulanır (IFAC, 2006d: paragraf 5; SPK, 2006: madde 30/31/a). Olumlu denetim görüşünü etkilemeyen ancak kamuya duyurulması gereken bu özel durumlar denetim raporuna eklenir. Bu açıklama denetim raporunda görüş paragrafından sonra, raporlara ilişkin diğer yasal düzenlemelerden kaynaklanan yükümlülükler paragraflarından önce gelir. Açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporu verilebilecek durumlara; finansal tablolarla ilgili önemli bir olaya vurgu yapılmak istenmesi, GKMİ'den tutarlılık ilkesinden sapma olması, işleyen teşebbüs kavramını tehlikeye düşüren ve işletmenin sürekliliğine ilişkin şüphe oluşturan durumların varlığı, muhasebe ilkelerine aykırı yapılan kayıtların finansal tablolara et

kisinin denetçi tarafından kabul edilebilir bulunması örnek gösterilebilir (Güredin, 2007: 73-77; IFAC, 2006d: paragraf 5-10; SPK, 2006: madde 30/4).

3- Şartlı Denetim Raporu: (a) Finansal tablolarda denetim kapsamının önemli ölçüde sınırlandırılması ve GKMİ'den sapmalar gibi önemli aksaklıklar bulunmakla birlikte finansal tabloların bir bütün olarak doğru ve dürüst olarak hazırlanıldığına inanılması, (b) muhasebe politikaları, uygun olmayan muhasebe ilkeleri ve yetersiz dipnot konularında denetçi ile işletme yönetimi arasından görüş ayrılığı yaşanması, (c) işletmenin sürekliliği varsayımının geçerli olmasına karşın önemlilik arz eden bir belirsizliğin mevcut olması ve finansal tablolarda yeterli açıklama yapılmaması durumlarında şartlı denetim raporu yazılır (IFAC, 2006d: paragraf 19-21; IFAC, 2006b: paragraf 32-34; SPK, 2006: madde 30/6, 30/7, 24/4).

4- Görüş Bildirmekten Kaçınan Denetim Raporu: (a) Çalışma alanının müşteri işletme tarafından sınırlandırılması ve sınırlamanın muhtemel etkisinin bağımsız denetçinin yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtı elde edemeyeceği ve görüş bildiremeyeceği kadar önemli olması, (b) finansal tabloları etkileyebilecek nitelikte birçok önemli belirsizliğin bulunması, (c) işletmenin sürekliliğine ilişkin işleyen teşebbüs kavramını önemli ölçüde tehlikeye sokan birden fazla önemli belirsizliğin bulunması ve (d) denetçinin bağımsızlığının ortadan kalkması durumlarında görüş bildirmekten kaçınan denetim raporu yazılır (Güredin, 2007: 90; IFAC, 2006d: paragraf 13, 19; IFAC, 2006b: paragraf 33-34; SPK, 2006: madde 24/3, 30/5, 30/6).

5- Olumsuz Denetim Raporu: (a) GKMİ ile ilgili aksaklığın yeterince önemli olması ve finansal tabloların bir bütün olarak doğru ve güvenilir olmaktan uzaklaşması, (b) işletme yönetimi ile yaşanan görüş ayrılıklarının finansal tablolar açısından büyük önem taşıması ve denetçinin yönetimle olan herhangi bir anlaşmazlığın finansal tablolara olan etkisini şartlı görüş vermekle bile açıklayamaması, (c) ilgili dipnotlarda

⁷ Going Concern.

⁸ The Independent Auditor's Report on Complete Set of General Purpose Financial Statements.

⁹ Modification to the Independent Auditor's Report.

açıklama yapıp yapılmadığına bakılmaksızın, denetçinin işletmenin sürekliliğinin mümkün olmayacağı sonucuna ulaşması hallerinde olumsuz denetim raporu verilir (Güredin, 2007: 79-87; IFAC, 2006d: paragraf 20; IFAC, 2006b: paragraf 35-36; SPK, 2006: madde 30/7, 24/12).

4. Literatür Araştırması

Literatürde denetim raporları ve denetim standartları ile denetim görüşleri konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Türker (2006: 87-97) Türkiye’de denetim standartlarının gelişimini ve özellikle TÜDESK’in çalışmalarını anlatmış, Akgül (2000: 100-111) bağımsız denetim kurumlarını ve denetim standartlarını incelemiştir. Belen (2005: 78) 520 numaralı Analitik İnceleme Teknikleri’ni ve Koçyiğit (2005: 144-153) 1007 nolu İşletme Yönetimi İle Bilgi Alışverişi’ni ele almıştır. Coşkun (2006: 325-340) tarafından UDS’de etik konusunu ele alınmıştır.

Gangolly ve Diğerleri (2002: 327-346) değişik ülke uygulamalarını inceleyerek denetim raporlarında harmonizasyon düzeyinin gelişmiş olduğu ve denetim raporlarında UDS’ye uyulduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fransa’da şartlı denetim raporları ve nedenleri Soltani (2000: 269-291) tarafından incelenmiş ve özellikle muhasebe ilkeleri konusunda işletme yönetimi ile yaşanan görüş ayrılıkları ve çalışma alanının sınırlandırılması konularına yoğunlaşmıştır. Malta’da denetim raporu türleri Farrugia ve Baldacchino (2005: 823-843) tarafından araştırılmış ve raporların yaklaşık % 70’inin olumlu, % 30’unun da olumlu denetim raporundan sapmalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer sonuçlar Aygören ve Uyar (2006: 77) tarafından yapılan araştırmada da ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Türkiye’de 2000–2005 yılları arasında yayınlanan denetim raporlarının % 80’inin olumlu denetim raporu, % 20’sinin de olumlu denetim raporundan sapmalar (şartlı denetim raporu) olduğu saptanmıştır. Usul ve Diğerleri (2002: 111-120) denetim raporlarının bireysel yatırımcı kararlarına etki etmediği sonucuna ulaşmışlardır.

Çin ulusal denetim standartları ile UDS arasındaki benzerlik ve farklar Chong (2000: 12-20) tarafından karşılaştırılmıştır. Küçüksözen (2006: 1-8) SPK tarafından yayınlanan tebliği UDS ile karşılaştırmıştır. Uyar ve Çelik (2007: 127-161) İMKB’de işlem gören şirketlerin denetim raporlarını UDS ve SPK tebliğine göre incelemişlerdir.

5. Araştırma Metodolojisi ve Yöntem

5.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi denetim görüşleri ile denetim şirketleri arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Diğer de denetim raporlarının hazırlanmasında UDS ve SPK tebliğinde yer alan düzenlemelere uygunluk derecelerini incelemek ve bu uygunluk derecesi ile denetim şirketleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmaktır.

Çalışmada denetim görüşlerinin denetim şirketlerine göre değişip değişmediği, denetim raporlarının düzenlemelere ve denetim şirketlerine göre duyarlılık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Özellikle denetim raporunda bulunması gereken temel unsurlar (bölümler) açısından eski düzenlemeler ve standartlara göre anlamlı farklılık olup olmadığı, bu farklılığın denetim şirketlerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı incelenmiştir.

5.2. Araştırmanın Kapsamı ve Değişkenleri

Çalışmanın ana kütlelerini İMKB’de işlem gören toplam 333 şirketin denetim raporları oluşturmaktadır. Söz konusu şirketlerin tamamının denetim raporlarına ulaşmak istenmiş ancak 316 denetim raporuna ulaşılmıştır. Denetim raporlarının %94,8’i incelenmiştir. Araştırma verileri yalnızca 2006 yılında açıklanan denetim raporları olup önceki yılların denetim raporları kapsam dışında tutulmuştur.

Çalışmada örnek olarak incelenen denetim şirketi sayısı 46’dır. Bunun 4’ü dört büyük denetim şirketleri, 18’i dört büyüklerin dışında kalan diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri, 24’ü de yabancı ortağı olmayan denetim şirketleridir.

Araştırmanın değişkenleri denetim görüşleri ve raporlarının düzenlemeler ve denetim şirketleri ile karşılaştırılması olarak belirlenmiştir.

5.3. Araştırmanın Analiz Yöntemi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesi için SPSS for Windows 11.5 paket programı kullanılmıştır. Yapılan bütün analizlerde aksi belirtilmedikçe güven düzeyi % 95 olarak kabul edilmiştir.

En az iki ayrı kütlenin her hangi bir özelliği itibariyle aralarında fark olup olmadığı aritmetik ortalamalarından hareketle bulunabilmektedir. Bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenlerin etkilerini karşılaştırmakta varyans analizinden yararlanılmaktadır (Nakip, 2003: 351). Farklılıkların incelenmesine yönelik parametrik analiz teknikleri; Tek grup t-testi, iki bağımsız grup t-testi, ilişkili grup t-testi, Anova ve One-Way ANOVA şeklinde sıralanabilir (Altunışık, 2004: 168). Bu bağlamda, araştırmanın hipotezleri test edilirken denetim raporlarının düzenlemeler ile ilişkileri test edilirken “bağımsız örneklemeler için t-testi”i (Independent-Samples T test) yapılmıştır. Denetim görüşleri ile denetim şirketleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı test edilirken

“Tek Faktörlü Varyans Analizi” (One –Way ANOVA) kullanılmıştır.

5.4. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmada test edilmesi için oluşturulan temel alternatif hipotezler (H_{ij}) aşağıdaki gibidir:

H_I: Denetim raporlarının düzenlemelere göre duyarlılık düzeyi farklılaşmaktadır.

H_{II}: Denetim raporlarının denetim şirketlerine göre duyarlılık düzeyi farklılaşmaktadır.

H_{III}: Denetim görüşleri düzenlemelere göre farklılaşmaktadır.

H_{IV}: Denetim görüşleri denetim şirketlerine göre farklılaşmaktadır.

6. Bulgular

Çalışmanın istatistiksel araştırma sonuçlarından elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

6.1. Tanımsal İstatistik Analizi Sonuçları

6.1.1. Denetim Raporlarını Hazırlayan Denetim Şirketleri

Denetim raporları, raporu hazırlayan şirketler açısından incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 1 gösterilmiştir.

Tablo 1: Denetim Raporlarını Hazırlayan Denetim Şirketleri

Denetim Raporlarını Hazırlayan Denetim Şirketleri	Adet	Yüzde (%)
Dört Büyük Denetim Şirketi	148	47
<i>Başaran Nas Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (PwC)</i>	59	19
<i>DRT Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (Deloitte Touche Tohmatsu)</i>	55	17
<i>Güney Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (Ernst & Young)</i>	30	10
<i>Akis Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (KPMG)</i>	4	1
Diğer Yabancı Ortaklı Denetim Şirketleri	87	27
Yabancı Ortaklığı Olmayan Denetim Şirketleri	81	26
Toplam	316	100

Tabloya göre; 2006 yılında açıklanan 316 denetim raporunun 148 tanesi dört büyük denetim şirketleri (%47), 87 tanesi diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri (%27), geri kalan 81'i de yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketleri (%26)

tarafından verilmiştir. Dört büyüklerin denetim raporu sayılarına bakıldığında ise en fazla rapor üreten Başaran Nas Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. (59 rapor) olup, bunu 55 raporla DRT Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S., 30

raporla Güney Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S., ve 4 raporla Akis Bağımsız Denetim ve S.M.M. A.S. izlemektedir. Bu bağlamda denetim raporlarının neredeyse yarıya yakını dört büyük denetim şirketi tarafından üretilmiştir.

Bu sonuçlar Türkiye’de denetim faaliyetlerinin büyük bir kısmının yabancı ortaklı denetim şirketlerince yapıldığını, dört büyük denetim şirketinin ise denetim faaliyetlerine ilişkin işlemlerin neredeyse yarısına yakınına gerçekleştirdiğini

göstermektedir. Denetim yaptıran şirketlerin yabancı ortaklı denetim şirketlerini daha fazla tercih etme nedenleri; hizmet kalitesi, personel ve altyapı zenginliği beklentisi olabilir.

6.1.2. Denetim Görüşlerinin Denetim Şirketlerine Göre Dağılımı

Tablo 2 denetim görüşlerinin denetim şirketlerine göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 2: Denetim Görüşlerinin Denetim Şirketlerine Göre Dağılımı

		Toplam	Dört Büyük Denetim Şirketi	Diğer Yabancı Ortaklı Denetim Şirketleri	Yabancı Ortaklığı Olmayan Denetim Şirketleri
Olumlu Denetim Raporu	Toplam	90	60	14	16
	Yüzde	29	67	15	18
Açıklama Paragrafı Eklenen Olumlu Denetim Raporu	Toplam	162	71	44	47
	Yüzde	51	44	27	29
Şartlı Denetim Raporu	Toplam	60	17	27	16
	Yüzde	19	28	43	27
Görüş Bildirmekten Kaçınan Denetim Raporu	Toplam	4	-	2	2
	Yüzde	1	-	50	50

Tabloya göre; denetim raporlarının %29’u (90 tane) olumlu denetim raporu, %51’i (162 tane) açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporu, % 19’u (60 tane) şartlı denetim raporu ve %1’i de (4 adet) görüş bildirmekten kaçınan denetim raporudur. Borsada işlem gören şirketlerin faaliyetlerine ilişkin yeterli ve güvenilir bilginin kamuya açıklandığı söylenebilir. Denetim görüşlerinin dağılımı diğer ülkelerde de benzer özellikler göstermektedir.

Olumlu denetim raporlarının %67’si dört büyük denetim şirketi, %15’i diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri, %16’sı da yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketleri tarafından verilmiştir. Açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporlarının %44’ü dört büyük denetim şirketi, %27’si diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri, %29’u da yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketleri tarafından verilmiştir. Şartlı denetim raporlarının %28’i dört büyük denetim

şirketi, %45’i diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri,

%27’si de yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketleri tarafından verilmiştir. Görüş bildirmekten kaçınan denetim raporları ise diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri (%50) ve yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketleri (%50) tarafından verilmiştir.

Genelde olumlu ve açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporlarının dört büyük denetim şirketi, şartlı ve görüş bildirmekten kaçınan denetim raporlarının da dört büyük denetim şirketi dışındakiler tarafından verildiği söylenebilir. Bunun nedenlerini ve sonuçlarını tam olarak açıklamak zordur. İstatistiksel olarak analiz edilmemekle birlikte borsada işlem gören büyük şirketlerin 10 genelde dört büyük denetim şirketi tarafından denetlendiği

¹⁰ Burada büyük şirket ile anlatılmak istenen İMKB denince ilk akla gelen, İMKB-100 içinde yer alan, satış, istihdam, aktif büyüklük vb. çeşitli açılardan ön sıralarda yer alan şirketlerdir.

görülmektedir. Büyük şirketlerin kurumsal ve muhasebe alt yapısı güçlü olduğundan genelde olumlu ve açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporu almaktadırlar. Sonuç olarak dört büyük denetim şirketi denetledikleri şirketlerin iyi olmasından kaynaklanan göreceli bir avantaja sahiptirler.

6.1.3. Denetim Raporlarının Düzenlemelere Uygunlukları (Görüş Açısından)

Tablo 3 denetim raporlarının eski düzenleme ve standartlara uygunluk derecelerini göstermektedir.

Tablo 3: Denetim Raporlarının Düzenlemelere Uygunlukları

	Toplam	Yüzde	Eski Sisteme Uygun		Standartta Uygun	
			Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Olumlu DR.	90	28	61	68	29	32
Açıklama Paragrafı Eklenen Olumlu DR.	162	51	118	73	44	27
Şartlı DR.	60	19	43	72	17	28
Görüş Bildirmekten Kaçınan DR.	4	1	4	100	0	0
Olumsuz DR.	0	0	0	0	0	0
Toplam	316	100	226	72	90	28

Tablodan da görüldüğü gibi denetim raporlarının %72'si eski sisteme, %28'i de standartlara uygunluk göstermektedir. Olumlu denetim raporlarının %32'si, açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporlarının %27'si, şartlı denetim raporlarının %28'i şekil şartları ve içerik olarak standartlara uygundur. Görüş bildirmekten kaçınılan denetim raporları ise standartlara uygun değildir. Buna karşın olumlu denetim raporlarının %68'i, açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporlarının %73'ü, şartlı denetim raporlarının %72'si şekil şartları ve içerik olarak eski sisteme uygundur.

Denetim raporlarının düzenlemelere uygunlukları şekil şartları açısından ele alınmıştır. Geçiş sürecinde denetim raporlarının çoğu eski sistemin şekil şartlarına sahiptir. Böyle bir sonucun çıkması olağandır. Buna karşın aynı dönemde stan

dartlara uygun şekil şartlarına sahip raporların sayısı azımsanmayacak seviyededir. Bu durum şu şekilde açıklanabilir; daha önce de ifade edildiği gibi olumlu ve açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporları genelde yabancı ortaklı denetim şirketleri tarafından verilmektedir. Bu denetim şirketleri zaten diğer ülkelerde eskiden beri UDS'ni uygulamaktadırlar. Bu bağlamda geçiş sürecinde standartları ilk uygulayanlar genelde yabancı ortaklı denetim şirketleridir.

6.1.4. Denetim Raporlarının Düzenlemelere Uygunlukları (Denetim Şirketi Açısından)

Denetim raporlarının eski sistem ve standarda uygunlukları denetim şirketleri açısından değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4: Denetim Raporlarının Denetim Şirketleri Açısından Düzenlemelere Uygunlukları

	Eski Sisteme Uygun		Standartta Uygun	
	Adet	(%)	Adet	(%)
Dört Büyük Denetim Şirketi	107	72	41	28
Diğer Yabancı Ortaklı Denetim Şirketleri	55	63	32	37
Yabancı Ortaklığı Olmayan Denetim Şirketleri	64	79	17	20

Dört büyük denetim şirketi tarafından verilen toplam 148 denetim raporunun 107'si (%72) eski düzenlemelere, 41'i de (%28) standarda uygundur. Diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri tarafından verilen 87 denetim raporunun 55'i (%63) eski düzenlemelere uygunken, 32'si (%37) standarda uygundur. Yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketlerine bakıldığında verilen toplam 81 raporun 64'ü (%79) eski sisteme, 17'si de (%20) standarda uygundur. Buna göre standarda uygun en fazla denetim raporu üretenler dört büyük dışındaki diğer yabancı ortaklı denetim şirketleridir. Bunu dört büyükler ve yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketleri takip etmektedir.

Denetim raporlarının eski sisteme daha çok uygun olmasının nedeni örnek olarak alınan dönemin geçiş süreci olmasıdır. Geçiş süreci olmasına rağmen denetim raporlarının %28'nin standartlara uygun olması olumlu bir sonuç olarak görülmelidir. Yabancı ortaklı denetim şirketleri tarafından verilen raporların standartlara uygunluk düzeyi yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketlerine göre daha fazladır. Daha önce de ifade edildiği gibi SPK tarafından yayınlanan standartlar uluslararası düzenlemelere

paraleledir. Yabancı ortaklı denetim şirketleri diğer ülkelerde eskiden beri uluslararası standartlara uygun denetim yapmaktadırlar.

6.1.5. Denetim Raporlarının Şekil Şartları Açısından Uygunlukları

Eski sisteme göre bir denetim raporunda şekil olarak başlık, muhatap, giriş paragrafı, görüş, denetçi imzası, denetim raporu tarihi ve denetim şirketinin adresi bölümleri yer almalıdır. Standartlara göre ise bir denetim raporunda başlık, muhatap, giriş paragrafı, *işletme yönetiminin sorumluluğu*, *bağımsız denetim şirketinin sorumluluğu*, görüş, denetçi imzası, denetim raporu tarihi ve denetim şirketinin adresi standart olarak bulunması gereken bölümlerdir. Denetim görüşlerinin farklı olması raporun şeklini ve bulunması gereken bölümlerini değiştirmemektedir.

Standartlara uygunluk açısından denetim raporlarında ilgili bölümlerin hangilerinin var olup olmadığı araştırılmış, elde edilen bulgular tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Denetim Raporlarının Şekil Şartları Açısından Uygunlukları

Denetim Raporlarında Şekil Şartları	Var	Yüzde	Yok	Yüzde
Başlık	316	100	0	0
Muhatap	157	49,7	159	50,3
Giriş Paragrafı	315	99,7	1	0,3
İşletme Yönetiminin Sorumluluğu	102	32,3	214	67,7
Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu	92	29,1	224	70,9
Bağımsız Denetçi Görüşü	316	100	0	0
Bağımsız Denetçinin İmzası	316	100	0	0
Bağımsız Denetim Raporunun Tarihi	316	100	0	0
Bağımsız Denetim Kuruluşunun Adresi	316	100	0	0

Tabloya göre denetim raporlarının tamamında başlık, görüş, denetçinin imzası, denetim raporu tarihi ve denetim kuruluşunun adresi yer almaktadır. Sadece bir denetim raporunda giriş

paragrafı bulunmamaktadır. Denetim raporlarında muhatap 159, işletme yönetiminin sorumluluğu 214 ve denetçinin sorumluluğu 224 adet raporda yer almamıştır.

Denetim raporlarının bir kısmı muhatap, işletme yönetiminin sorumluluğu ve denetçinin sorumluluğu bölümleri açısından standarda göre farklılıklar içermektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi standartta eski düzenlemeye eklenen bölümler işletme yönetiminin ve bağımsız denetçilerin sorumlulukları bölümleridir. Hem eski hem de yeni düzenlemelerde yer alan muhatap bölümünün raporların yarısında yer almaması ilginçtir.

6.1.6. Olumlu Denetim Raporundan Sapmalar

Standartlarda denetçinin olumlu denetim raporundan sapabileceği durumlar; GKMİ'den sapmalar, çalışma alanının sınırlandırılması, işleyen teşebbüs ve yetersiz dipnotlar olarak açıklanmıştır.

Denetim raporlarında olumlu görüşten sapma nedenleri incelendiğinde elde edilen bulgular olumlu denetim raporundan sapma nedenlerinin; GKMİ'den sapmalar (%66), işleyen

teşebbüs (%23), çalışma alanının sınırlandırılması (%10) ve yetersiz dipnot (%1) olduğunu göstermektedir.

6.2. Araştırma Hipotezlerinin Sonuçları

Tanımsal bilgilerden sonra çalışmanın ana amacını oluşturan hipotezlerin $\alpha=0,05$ önem düzeyindeki analiz sonuçları aşağıda açıklanmıştır.

6.2.1. Denetim Raporlarının Düzenlemelere Duyarlılık Düzeyi

Denetim raporlarının eski sisteme ve standartlara uygunluklarını belirleyen ve standartlar açısından farklılık olarak kabul edilen işletme yönetiminin sorumluluğu, denetçinin sorumluluğu ve muhatap bölümleri ile denetim raporları ve görüşleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın "H1: Denetim raporlarının düzenlemelere göre duyarlılık düzeyi farklılaşmaktadır" birinci hipotezine ilişkin test sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Denetim Raporu – Düzenleme İlişkileri

		Muhatap	İşletme Yönetiminin Sorumluluğu	Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu
Genel (Olumlu+Açıklama Paragrafı Eklenen Olumlu+Şarh)	T testi	3,97	18,34	15,32
	P	,000*	,000*	,000*
Olumlu Denetim Raporu	T testi	2,58	60,0	16,91
	P	,012*	,000*	,000*
Açıklama Paragrafı Eklenen Olumlu Denetim Raporu	T testi	1,76	8,20	6,67
	P	0,76	,000*	,000*
Şarh Denetim Raporu	T testi	2,54	12,59	17,87
	P	0,015*	,000*	,000*

* % 05 istatistiksel anlamlılık seviyesine sahiptir.

Tablodan da görüldüğü gibi muhatap, işletme yönetiminin sorumluluğu ve bağımsız denetçinin sorumluluğu bölümleri ile denetim raporları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Bu ilişki denetim raporunun olumlu, açıklama paragrafı eklenen olumlu veya

şarh olması durumunda da saptanmıştır. Buna göre denetim raporlarının düzenlemelere göre duyarlılık düzeyi farklılaştığı hipotezi kabul edilmiştir.

6.2.2. Denetim Raporlarının Denetim Şirketlerine Duyarlılık Düzeyi

Tablo 7 ikinci hipoteze ilişkin (H_{II} : Denetim raporlarının denetim şirketlerine göre duyarlılık düzeyi farklılaşmaktadır) test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 7: Denetim Raporu – Denetim Şirketleri İlişkisi (ANOVA)

ANOVA		Kareler Toplamı	df	Karelerin Ortalaması	F	Anlamlılık
Muhatap	Grup içi	6,813	2	3,406	14,770	,000
	Grup dışı	72,184	313	,231		
	Toplam	78,997	315			
İşletme Yönetiminin Sorumluluğu	Grup içi	2,315	2	1,158	5,428	,005
	Grup dışı	66,760	313	,213		
	Toplam	69,076	315			
Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu	Grup içi	1,497	2	,748	3,676	,026
	Grup dışı	63,718	313	,204		
	Toplam	65,215	315			

ANOVA sonuçlarından denetim raporlarının muhatap, işletme yönetiminin sorumluluğu ve bağımsız denetçinin sorumluluğu bölümleri gibi şekil şartlarında $\alpha = \% 5$ 'in altında bir değerle anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Muhatap şekil şartının F değeri 14,770 olup 0,000 anlamlılık düzeyinde, işletme yönetiminin sorumluluğu şekil şartının F değeri 5,428 olup 0,005 anlamlılık

düzeyinde ve bağımsız denetçinin sorumluluğu şekil şartının F değeri de 3,676 olup 0,026 anlamlılık düzeyinde farklılıklar olduğu görülmektedir.

Muhatap, işletme yönetiminin sorumluluğu ve bağımsız denetçinin sorumluluğu açısından saptanan farklılıklar için elde edilen scheffe sonuçları tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Denetim Raporu – Denetim Şirketleri İlişkisi (Scheffe)

SCHEFFE	(I) Denetim Şirketleri	(J) Denetim Şirketleri	Ortalama Sapma (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	Güven Aralığı (%95)	
						Alt Sınır	
Muhatap	DBDŞ	YOODŞ	-,3409(*)	,06637	,000	-,5042	-,1777
		DYODŞ	-,3278(*)	,07415	,000	-,5102	-,1454
	YOODŞ	DBDŞ	,3409(*)	,06637	,000	,1777	,5042
		DYODŞ	,3278(*)	,07415	,000	,1454	,5102
İşletme Yönetiminin Sorumluluğu	DBDŞ	DYODŞ	,2050(*)	,06239	,005	,0516	,3585
	DYODŞ	DBDŞ	-,2050(*)	,06239	,005	-,3585	-,0516
Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu	DBDŞ	DYODŞ	,1591(*)	,06095	,034	,0091	,3090
	DYODŞ	DBDŞ	-,1591(*)	,06095	,034	-,3090	-,0091

* % 05 istatistiksel anlamlılık seviyesine sahiptir.

Muhatap bölümü açısından farklılıklar araştırıldığında scheffe sonuçlarından şu sonuçlara ulaşılmaktadır: Dört büyük denetim şirketinin (DBDŞ) verdiği raporlar ile yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketlerinin (YOODŞ) raporları

arasında, diğer yabancı ortaklı denetim şirketlerinin (DYODŞ) raporları ile yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketlerinin (YOODŞ) raporları arasında ve yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketlerinin (YOODŞ) raporları ile dört

büyük denetim şirketinin (DBDŞ) ve diğer yabancı ortaklı denetim şirketlerinin (DYODŞ) verdiği raporları arasında % 5'in altında bir düzeyde anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

İşletme yönetiminin sorumluluğu ve bağımsız denetçinin sorumluluğu bölümleri açısından bakıldığında; dört büyük denetim şirketinin(DBDŞ) verdiği raporlar ile diğer yabancı ortaklı denetim şirketlerinin (DYODŞ) verdiği raporları arasında, diğer yabancı ortaklı denetim şirketlerinin (DYODŞ) verdiği raporlar ile dört büyük denetim şirketinin (DBDŞ) verdiği raporlar arasında % 5'in altında bir düzeyde anlamlı farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Buna karşın yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketlerinin (YOODŞ) raporları ile dört büyük denetim şirketi (DBDŞ) ve diğer yabancı ortaklı denetim şirketlerinin (DYODŞ) verdiği raporlar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

Buna göre ilgili hipotez kabul edilmiş olup denetim raporlarının denetim

şirketlerine göre duyarlılık düzeyleri farklılaşmaktadır.

6.2.3. Denetim Görüşlerinin Düzenlemelere Duyarlılık Düzeyi

Denetim görüşleri düzenlemelere göre farklılaşmaktadır şeklinde oluşturulan üçüncü hipoteze ilişkin SPSS for Windows programı veri üretmemiştir. Denetim sonuçlarının düzenlemelere duyarlılık düzeylerine ilişkin istatistiksel test sonuçları anlamlı çıkmamıştır. İlgili hipotez reddedilmiş olup denetim görüşleri düzenlemelere göre farklılaşmamaktadır.

6.2.4. Denetim Görüşlerinin Denetim Şirketlerine Duyarlılık Düzeyi

Denetim görüşleri denetim şirketlerine göre farklılaşmaktadır şeklinde oluşturulan dördüncü hipoteze ilişkin veriler tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Denetim Görüşü – Denetim Şirketleri İlişkisi (ANOVA)

ANOVA		Kareler Toplamı	Df	Karelerin Ortalaması	F	Anlamlılık
Olumlu Denetim Görüşü	Grup içi	,968	2	,484	2,253	,111
	Grup dışı	18,687	87	,215		
	Toplam	19,656	89			
Açıklama Paragrafı Eklenen Olumlu Denetim Görüşü	Grup içi	1,294	2	,647	3,345	,038
	Grup dışı	30,755	159	,193		
	Toplam	32,049	161			
Şartlı Denetim Görüşü	Grup içi	,207	2	,104	,493	,613
	Grup dışı	11,976	57	,210		
	Toplam	12,183	59			

Tabloda denetim raporlarında verilen olumlu denetim görüşleri, açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim görüşleri ve şartlı denetim görüşleri ile denetim şirketleri arasında anlamlı fark olup olmadığına ilişkin ANOVA sonuçları görülmektedir. Tabloya göre açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim görüşü açısından $\alpha = \% 5$ 'in altında bir değerle anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Açıklama paragrafı eklenen

olumlu denetim görüşlerinin F değeri 3,345 olup 0,038 anlamlılık düzeyinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Olumlu ve şartlı denetim görüşlerinde ise anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

Tablo 10 açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim görüşlerinde saptanan farklılıkların denetim şirketleri açısından elde edilen scheffe sonuçlarını gösterilmiştir.

Açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim görüşü açısından diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri (DYODŞ) ile yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketlerinin (YOODŞ) görüşleri arasında ve yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketlerinin (YOODŞ) görüşleri ile diğer yabancı ortaklı denetim şirketlerinin (DYODŞ) verdiği görüşler arasında % 5'in altında bir düzeyde anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Buna göre denetim görüşleri denetim şirketlerine göre farklılaşmaktadır temel hipotezi açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim görüşü için kabul edilirken, olumlu ve şartlı denetim görüşü için kabul edilmemektedir. Buna göre açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim görüşü denetim şirketlerine göre farklılaşmaktadır.

Tablo 10: Denetim Görüşü – Denetim Şirketleri İlişkisi (Scheffe)

SCHEFFE	(I) Denetim Şirketleri	(J) Denetim Şirketleri	Ortalama Sapma (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	Güven Aralığı (%95)	
						Alt Sınır	Üst Sınır
Açıklama Paragrafı Eklenen Olumlu Denetim Görüşü	DBDŞ	DYODŞ	-,1047	,08438	,465	-,3132	,1038
		YOODŞ	,1328	,08270	,279	-,0716	,3371
	DYODŞ	DBDŞ	,1047	,08438	,465	-,1038	,3132
		YOODŞ	,2374(*)	,09226	,039	,0095	,4654
	YOODŞ	DBDŞ	-,1328	,08270	,279	-,3371	,0716
		DYODŞ	-,2374(*)	,09226	,039	-,4654	-,0095

* % 05 istatistiksel anlamlılık seviyesine sahiptir.

7. Sonuç

Bu çalışmada İMKB'de işlem gören şirketlerin denetim raporları ve görüşleri incelenmiştir. İncelemede denetim şirketleri ile denetim görüşleri arasında bir ilişki olup olmadığı, denetim raporlarının eski düzenleme ve standartlara uygunluk derecesinin denetim şirketleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren denetim şirketleri; dört büyük denetim şirketi, diğer yabancı ortaklı denetim şirketleri ve yabancı ortaklığı bulunmayan denetim şirketleri olarak üç farklı gruba ayrılmıştır.

İMKB'de işlem gören denetim raporlarının genelde dört büyük denetim şirketi tarafından üretildiği, bu şirketlerin denetim faaliyetine diğer denetim şirketlerine göre daha fazla hakim olduğu söylenebilir. Dört büyük denetim şirketi sahip olduğu bilgi birikimi, teknik donanımı, insan kaynakları gücü ve uluslararası bağlantıları nedeniyle diğer şirketlere karşı rekabet avantajı sağlamaktadırlar.

Yabancı ortaklı denetim şirketleri hem sayı hem de faaliyet olarak yabancı ortaklığı bulunmayan denetim şirketlerinden daha fazla paya sahiptirler. Bu durum SPK tarafından uluslararası düzenlemelere paralellik sağlamak amacıyla yapılan düzenlemelere uyumu kolaylaştırmaktadır. Yabancı ortaklı denetim şirketleri aynı zamanda diğer ülkelerde elde ettikleri bilgi birikimi ve uygulama tecrübesini denetledikleri şirketlere aktarmaktadırlar. Bu aktarım denetlenen şirkete kurumsallaşma yolunda ve küresel rekabette avantaj sağlayabilir.

Olumlu ve açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim raporları genelde dört büyük denetim şirketi tarafından verilirken, şartlı ve görüş bildirmekten kaçınan denetim raporları dört büyük denetim şirketi dışındakiler tarafından verilmektedir. Büyük şirketlerin kurumsal alt yapısının güçlü ve ürettiği finansal bilgilerin güvenilir olduğu kabul edilmektedir. İlgili şirketler genelde dört büyük denetim şirketi ile çalıştıklarından bu denetim şirketlerinin verdiği raporlar

da çoğunlukla olumlu ve açıklama paragrafı eklenen denetim raporu olarak karşımıza çıkmaktadır. Denetim şirketlerinin beş yılda bir rotasyona tabi tutulması uygulamasının ilerleyen yıllarda bu dağılımı nasıl etkileyeceği merakla beklenmektedir.

Olumlu denetim raporundan sapma nedenleri genelde GKMİ'den sapmalar olup bunu işleyen teşebbüs, çalışma alanının sınırlandırılması ve yetersiz dipnot izlemektedir. Denetime tabi şirketler denetim raporlarında olumlu görüşe ulaşabilmek için özellikle GKMİ'ne uyum konusunda daha titiz olmalı ve bu konuda muhasebe personeline gereken eğitim verilmelidir.

Denetim raporlarının %72'si eski sisteme, %28'i de standartlara uygunluk göstermektedir. Geçiş sürecinde olmasına rağmen raporların az da olsa standarda uygun olması olumlu bir gelişmedir. Standarda uygun en fazla denetim raporu üretenler dört büyük denetim şirketi dışındaki yabancı ortaklı denetim şirketleridir. Bunu dört büyük denetim şirketi ve yabancı ortaklığı olmayan denetim şirketleri takip etmektedir. Yapılan düzenlemelere ilk ayak uyduranlar genelde yabancı ortaklı denetim şirketleri olmaktadır. Bu durum Türkiye'deki denetim uygulamalarının uluslararası uygulamaları yakından takip ettiği ve düzenlemelere kolaylıkla ayak uydurabildiğini göstermektedir.

Denetim raporları muhatap, işletme yönetiminin sorumluluğu ve denetçinin sorumluluğu bölümleri açısından standarda göre farklılıklar içermektedir. İşletme yönetiminin sorumluluğu ve denetçinin sorumluluğu bölümleri standart tarafından sonradan ilave edildiğinden bu sonuç normal olarak değerlendirilmelidir. Muhatap, işletme yönetiminin sorumluluğu ve bağımsız denetçinin sorumluluğu ile denetim raporlarının eski düzenleme ve standartlara göre düzenlenmesi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Denetim raporlarının eski düzenleme veya standarda göre hazırlanması denetim raporlarını farklılaştırmaktadır. Muhatap

şekil şartı açısından scheffe sonuçlarına göre denetim raporlarının denetim şirketlerine göre duyarlılık düzeyi farklılaşmaktadır.

Denetim görüşleri düzenlemelere göre farklılaşmamaktadır. Denetim görüşleri ile denetim şirketleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Sadece denetim şirketleri açısından açıklama paragrafı eklenen olumlu denetim görüşü denetim şirketlerine göre farklılaşmaktadır. Olumlu ve şartlı denetim görüşü için bu farklılık ortaya çıkmamaktadır. Farklı denetim şirketleri ile çalışmak denetim görüşünü etkilemediğinden denetim yaptıran şirketler için hangi denetim şirketi ile çalışıldığının önemi yoktur denebilir.

Denetim şirketlerinin düzenlemelere uyum düzeyinin hızlı olduğu söylenebilir. Sermaye ve denetim piyasasında düzenleyici ve denetleyici kurum niteliğindeki SPK, denetim şirketlerini çalışmadan elde edilen bulgular çerçevesinde değerlendirebilir.

Yapılacak başkaca çalışmalarda denetçilerin denetim görüşlerine etki eden unsurlar, denetim görüşleri ve muhasebe karları arasındaki ilişkiler, denetim görüşlerinin güvenilirlik derecesi vb. konular araştırılabilir. Bu araştırmalar sermaye piyasalarında önemli bir fonksiyon üstlenmiş olan denetim mesleğinin gelişimine ve denetim literatürüne katkı sağlanabilir.

Kaynakça

- Akdoğan, N. (2006), "Türkiye Muhasebe Standartları'nın İlk Uygulanmasında Uyulacak Esaslar ve TFRS'ye Geçiş Bilançosunun Düzenlenmesi", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 1, Mart.
- Akgül, B.A. (2000), **Türk Denetim Kurumları**, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Aksoy, T. (2005), "Uluslararası Denetim Standartlarına Geçiş Sürecinde AB Denetim Müktesebatı ve Yeni AB 8. Denetim Direktif Tasarısına Karşılaştırmalı Bir Bakış", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 3, Eylül.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2004), **Sosyal Bilimlerde**

Araştırma Teknikleri SPSS Uygulamalı, Sakarya Kitabevi, 3. Baskı, Sakarya.

Arens A., & Loebbecke J. (2000), **Auditing: An Integrated Approach**, Prentice Hall C., NY.

Aygören, H., & Uyar, S. (2006), "Audit Opinions in Turkey and the Impact of Audit Opinions to Investors' Decisions" **The 10th World Congress of Accounting Educators & The 3rd Annual International Accounting Conference**, November 9-11, Istanbul.

Bağımsız Denetim Derneği (2007), **Bağımsız Denetim Sektörü**, http://www.tbb.org.tr/turkce/duyurular/iktisat_kongresi/Ek%2013%20Bagimsiz%20denetim%20sektoru.pdf, 20.01.2007.

BDDK (2002), "Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik", ve "Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Yetkilerinin Geçici veya Sürekli Olarak Kaldırılması Hakkında Yönetmelik", 31.01.2002, 24657 Sayılı Resmi Gazete.

BDDK (2006), "Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik", 26333 Sayılı RG., 01.11.2006.

Belen, T. (2005), "Bağımsız Denetimde Analitik İnceleme & Uluslararası Denetim Standartları", **İktisat İşletme ve Finans**, Eylül.

Carmicheal R., Willingham J. (1989), **Auditing Concepts and Methods: A Guide to Current Auditing Theory and Practice.**, 5. Ed., Mc Graw-Hill C.

Chong, G. (2000), "Auditing framework in the People's Republic of China and the International Auditing Guidelines: Some Comparisons", **Managerial Finance**, Volume: 26, Number: 5.

Coşkun, A. (2006), "Denetim", www.tmud.org.tr/yayinlar/denetim_aslancoskun.doc, 15.11.2006.

Coşkun, A. (2006), "Uluslararası Denetim Standartlarında Etik", **I. Uluslararası Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu VII. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu**, İSMMMO Yayın No:58. İstanbul, Mart.

Devlet Bakanlığı (1987), "Bağımsız Denetim Kuruluşlarına İlişkin Tebliğ", 16.1.1987, 19343 Sayılı R.G.

Devlet Bakanlığı (1991), "Bağımsız Denetim Kuruluşlarına İlişkin 2 Numaralı Tebliğ", 9.3.1991, 20809 Sayılı Resmi Gazete.

Dönmez, A., Berberoğlu P.B., Ersoy A. (2005), "Ülkemiz Bağımsız Dış Denetim Standartlarının ABD Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları-AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması", **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 9.

Farrugia, K.J., Baldacchino, P.J. (2005), "Qualified Audit Opinions in Malta". **Managerial Auditing Journal**, Vol: 20, No: 8.

Gangolly, J.S., Hussein M.E., Seow G.S., Tam K. (2002), "Harmonization of the Auditor's Report", **The International Journal of Accounting**, 37.

Güredin, E. (2007), **Denetim ve Güvence Hizmetleri: SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler**, Arıkan Yayınları, İstanbul.

IFAC (2006a), **Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements**, NY.

IFAC (2006b), International Standard on Auditing 570: Going Concern, **Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements**, NY.

IFAC (2006c). International Standard on Auditing 700 (Revised): The Independent Auditor's Report on a Complete Set of General Purpose Financial Statements, **Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements**, NY.

IFAC (2006d), International Standard on Auditing 701: Modifications to The Independent Auditor's Report, **Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements**, NY.

IFAC (2007a), "About IFAC: Members Bodies". <http://www.ifac.org/About/MemberBodies.tmpl>, 16.01.2007

IFAC (2007b), "About IFAC". <http://www.ifac.org/About/>, 16.01.2007

IFAC (2007c). "Auditing, Assurance, And Related Services Contents". http://www.ifac.org/Members/Source_Files/Auditing_Related_Services/2006_A030_A_E_Contents.pdf, 12.01.2007.

IFAC (2007d). "International Auditing and Assurance Standards Boards". http://www.ifac.org/MediaCenter/files/IAASB_Fact_Sheet.pdf, 17.01.2007.

Kaval, H. (2003), **Muhasebe Denetimi**, Ankara.

Kavut, L. (2000), "Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Türkiye'deki Durumu", **MODAV, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 4.

Koçyiğit, S.Ç. (2005), "1007 Nolu Uluslararası Denetim Standardı: İşletme Yönetimi İle Bilgi Alışverişi", **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1.

Küçüksözen, C. (2006), "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları", **Active**, Mayıs Haziran.

Küçüksözen, C., Sayar A.R.Z (2002), "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Raporlama Standartları", **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Şubat 2002.

Messier, W.F. (1997), **Auditing: A Systematic Approach**, The McGraw Hill Comp.

Nakip, M. (2003), **Pazarlama Araştırmaları Teknikler ve (SPSS Destekli) Uygulamalar**, Seçkin, Ankara.

Sayar, A.R.Z. (2005), "Sermaye Piyasası Kurulunun Muhasebe ve Bağımsız Denetime İlişkin Mevzuatı Kapsamında Bağımsız Denetçilerden Beklentiler", Ankara.

Soltani B. (2000), "Some Empirical Evidence to Support the Relationship Between Audit Reports and Stock Prices – the French Case", **International Journal of Auditing**, Vol: 4, No: 3.

SPK (1987), "Sermaye Piyasasındaki Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmelik", 13.12.1987, 19663 Sayılı Resmi Gazete.

SPK (2006), "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ", Seri X, No: 22, 12.06.2006, 26196 Sayılı Resmi Gazete.

Süer, A.Z. (2004), *Muhasebe Mesleğinde Enron Vak'ası ve Getirdikleri*, İSMMMO Yayını, İstanbul.

TÜRMOB (2007), **3568 Sayılı Yasa** <http://www.turmob.org.tr/mevzuat/bolum02/index.html>, 12.01.2007

TÜDESK, **Uluslararası Denetim Standartları**, TÜRMOB Yayın No: 238.

Türker, M. (2006), "Uluslararası Denetim Standartları'na Yakınsama ve Türkiye Denetim Standartlarının Oluşturulması", **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Temmuz.

Türker, M., Pekdemir R. (2002), "Uluslararası Denetim Standartları, Türkiye Uygulaması ve Beklentiler", **XVII.Türkiye Muhasebe Kongresi**, 10–12 Ekim, İstanbul, www.semor.com.tr/misc/muhasebe/turker-pekdemir_bildiri.html, 128k.

TÜRMOB (2006), "Dünya Döviz Piyasaları Federasyonu IAASB'nin Uluslararası Standart Belirleme Yöntemlerini Kabul Ediyor", **TÜRMOB International Haber**, Aralık.

Uşul, H., Bekçi, İ., Kahraman, K. (2002), "Denetim Raporunun Bireysel Yatırımcı Kararlarına Etkileri", **MÖDAV, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:4, Sayı:4, Aralık.

Üstündağ, S. (2003), "Global Muhasebe Standartlarına Doğru", **Active Bankacılık ve Finans**, Yıl:5, Sayı: 28, Ocak-Şubat.

Uyar S., & Çelik M. (2007), "Uluslararası Denetim Standartları ve Sermaye Piyasası Kurulu Düzenlemelerine Göre Denetim Raporları: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Bir Araştırma", **26. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu**, 23- 27 Mayıs, Antalya, ss.127-161.

Yalkın, Y.K. (2001), "Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nun (TMMOB) Çalışmaları ve Türkiye Muhasebe Standartları", **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Ekim

Mevlânâ Celâleddin-i Rumi'nin yedi öğüdü:

- Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol,
- Şefkat ve merhamette güneş gibi ol,
- Başkalarını kusurlarını örtmede gece gibi ol,
- Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol,
- Alçak gönüllülükte toprak gibi ol,
- Hoşgörünlükte deniz gibi ol,
- Olduğun gibi ol, görüldüğün gibi ol!

Kaynaklar: Coleman Boks, Mevlânâ Aşkın kitabı, 2003, İstanbul.

Mesnevi'den Seçmeler, Cilt: 1 ve 2, Şefik Can, 2002, İstanbul.

